

MATEMATIKA MAGYARUL A KOLOZSVÁRI EGYETEMI OKTATÁSBAN 1945 UTÁN

KÁSA ZOLTÁN

A cikk bemutatja a kolozsvári magyar nyelvű matematikai felsőoktatás helyzetét 1945-től, amikor megalakult a magyar nyelvű Bolyai Tudományegyetem, amelyet 1959-ben egyesítettek a román nyelvű Victor Babeş Tudományegyetemmel, létrehozván a Babeş–Bolyai Tudományegyetemet. Az 1945 előtti időkről Maurer Gyula számolt be [3].

1. Bolyai Tudományegyetem

1945 májusában a kolozsvári magyar állami egyetemet új egyetemenként hozták létre, és nem a Ferenc József Tudományegyetem utódaként, de megtartották azokat a tanárait, akik nem hagyták el Erdélyt. Az egyetem még abban az évben felvette a Bolyai nevet, ezzel tisztelve Bolyai Farkas és Bolyai János emléke előtt. Az első tanév csak 1946. február 1-jén kezdődött, és megszakítás nélkül tartott augusztus 1-jéig.

A matematikán csupán Borbély Samu maradt a régiek közül, később 1947-ben Gáspár Gyula is visszatért. De 1949-ben mindketten Magyarországra távoztak, miután már csak román állampolgárok taníthattak az egyetemen, ők viszont nem akartak lemondani a magyar állampolgárságról. Érdekes, hogy az a kitétel, hogy csak román állampolgárok taníthatnak az új egyetemen, már az 1945-ös királyi rendeletben is szerepelt, de csak 1948 után szereztek ennek érvényt.

Borbély Samu, kiváló szervezőként rövid idő alatt megteremtette a megfelelő minőségű oktatás feltételeit. Mivel nagy volt a tanárhány, külső tanárok is bevont az oktatásba (Vescan Teofil, Tiberiu Popoviciu, Pick György, Gergely Jenő, Cseke Vilmos). Meg kell jegyezni, hogy Vescan és Popoviciu magyarul tartották az előadásokat.

Az egyetem az 1948-as tanügyi reformig teljesen a régi Ferenc József Tudományegyetem szellemében és struktúrájában működött. 1949-től, a tanárhány csökkentésére egyszerre több személyt is alkalmaztak (docenseket, adjunktusokat, tanársegédeket, gyakornokokat). Ekkor kerültek az egyetemre: Gergely Jenő, Cseke Vilmos, Kiss Ernő, Tóth Sándor docensek, Radó Ferenc adjunktus, Maurer Gyula, Kiss Árpád, Jankó Béla tanársegédek, Kalik Károly, Orbán Béla, Balázs Márton gyakornokok és mások. Az 1950-es évek közepén kerültek az egyetemre: Szilágyi Pál, Virág Imre, Pál Árpád és később Kolumbán József. Ugyanekkor került az egyetemre adjunktusként Ney András, aki annak idején Borbély Samu tanítványa volt.

Az egyetemen tanárképzés folyt, doktori iskola nem volt, de minden tekintetben – oktatás, kutatás, egyetemen kívüli társadalmi tevékenység – egyre jobban teljesített. A matematika-fizika kar két matematikai tanszékén 1947 és 1957 között tizenkét sokszorosított egyetemi jegyzet jelent meg. Ezenkívül beindult a könyvkiadás is, több magyar és román nyelvű szakkönyv, példatár jelent meg az intézet munkatársaitól. Ezek közül mindenképpen meg kell említeni a Bolyai János születésének 150. évfordulójára kiadott *Bolyai János élete és műve* című könyvet. Az egyetem 14 éve alatt az intézet munkatársai mintegy 75 tudományos dolgozatot közöltek. Azok az oktatók, akik átkerültek az egyesített Babeş–Bolyai Tudományegyetemre, szinte mindannyian megállták a helyüket az oktatásban és a kutatásban is. Idézzük Maurer Gyula egykori professzor véleményét: „A Bolyai Tudományegyetem Matematikai intézete tehát *minden olyan elvárásnak megfelelt, amely egy egyetemi intézettel kapcsolatban megfogalmazható*. Amikor ezt már olajozottan tette, akkor a Bolyai Tudományegyetemmel együtt megszüntette a hatalom. Bizonyos jelek, pl. a közös rendezvények szerveztetése (amelyek normális körülmények között nemcsak, hogy nem elítélendő, hanem egyenesen üdvözlendő) arra utalnak, hogy erre a hatalom már legalább 1955-től kezdve készült [2].”

2. A két egyetem egyesítése: Babeş–Bolyai Tudományegyetem

A román értelmiség szemében a Bolyai Egyetem mindig szálla volt, és várták a pillanatot, amikor megszüntethetik. Az 1956-os magyar forradalommal való nyílt vagy rejtett erdélyi magyar szolidaritást, amelynek következményeként több ezer magyart, főleg fiatalot, többéves börtönre ítélték, ilyen pillanatnak vélték. De más események is közrejátszottak. 1958-ban a román politikának sikerült elérnie, hogy a szovjet csapatok elhagyták Romániát. Ugyanebben az évben még két olyan esemény is történt, amely meggyorsíthatta a Bolyai Egyetem megszüntetésének

folyamatát. 1958 januárjában meghalt Petru Groza, Románia államtanácsának elnöke, egykori miniszterelnök, az egyetlen román politikus, aki esetleg nem támogatta volna a két egyetem egyesítését. Kádár János, az MSZMP főtitkára az 1958 februári romániai látogatásán többször is kijelentette, hogy a nemzetiségek kérdését minden ország belügyének tekinti. Ez a kijelentés is egyengette az utat a Bolyai Egyetem megszüntetéséhez.

Az 1959-es egyetemegyesítéskor született egy egyezség arról, hogy a Babeş–Bolyain megmarad a magyar nyelvű oktatás minden olyan szakon, amely létezett a Bolyain. Ezt azonban nagyon hamar megszegték, már azoknak a diákoknak is, akik 1959-ben (tehát az egyesítés évében) kezdték a tanulmányiukat, első éven egy tantárgyat románul kellett hallgatniuk, és ötödévre már odajutottak, hogy minden szaktárgyat csak románul tanulhattak. 1963-ig még volt magyar nyelvű felvételi a karon, de az oktatás már 1961-től kizárólag románul folyt.¹ 1961-ben még matematika-fizika szakra felvételiztek, de ősszel már szétosztották a bejutottakat matematika és fizika szakra. Negyedéven pedig a matematika mellett megalakult a számítógépszak is. 1962-ben átszervezték a karokat, például megszűnt a matematika-fizika kar, és két kar (külön matematika és külön fizika kar) alakult belőle, teljesen új szakokkal. A matematika-mechanika karon három szak volt ettől kezdve 1971-ig: matematikai analízis, számítógép és folyadékok mechanikája. Ezekre a szakokra már egyáltalán nem vonatkozott az egyezség.

Ebben az időszakban (1962–1971), szemfényvesztés céljából, a nem szaktárgyakat lehetett magyarul is tanulni. Ilyenek voltak: a filozófia, a tudományos szocializmus, a pedagógia, a matematika tanításának módszertana, és később, a 70-es évektől volt még politikai gazdaságtan is.

1968-tól Romániában áttértek a négyéves egyetemi képzésre. Az 1970-es években néhány évig még létezett egy egyetemi képzés utáni egyéves szakosodás.

3. 1971-től 1993-ig

1971-ben újabb szerkezeti változás történt a karon. Ettől kezdve két szakon lehetett tanulni: matematika és informatika.

Meglepetésre, 1971-től három alaptárgyat (algebra, analízis, mértan) első éven lehetett magyarul tanulni (néhány évig az algebrát még másodéven is).²

¹Ezek a megállapítások a matematika karra vonatkoznak, de hasonló volt a helyzet más karokon is, kevés kivétellel (filozófia, kémia-fizika szakokon például magyarul tanultak mindent). Adatközlők: Kürthy Katalin (1959–1964), Kádár Béla (1961–1966), Olosz Ferenc (1961–1966), Krámlí József (1962–1967), Makkai András (1963–1968), Szántó Csaba (1963–1968), Venczel Géza (1964–1969), Majdik Kornélia (1971–1976).

²Dános Miklós: Egyetemi fokon, *A Hét*, 1971. július 9.

<http://digiteka.ro/readme/7/27446/3/>

Felvételizni magyarul már 1969-től lehetett újra.³ Ez annak volt köszönhető, hogy az amerikai vámkedvezmény megszerzése érdekében a hatalom hajlandó volt engedményeket tenni a kisebbségi jogok biztosításában. Az amerikai kongresszus magyar származású tagjai, valamint a Hungarian Human Rights Foundation (Magyar Emberi Jogok Alapítvány) hathatós közbenjárására, nyomására sikerült ezt elérni. Ugyanebben az időszakban indult be a televízió magyar nyelvű adása, és a könyvkiadók átszervezése révén alakult meg a Kriterion Könyvkiadó Bukarestben és a Dacia Könyvkiadó Kolozsváron. Előbbi főleg a kisebbségek nyelvén jelentetett meg könyveket, legtöbbit magyarul, de románul is. Utóbbi román és magyar nyelvű könyveket adott ki, és nem zárkozott el a szakkönyvek és egyetemi tankönyvek kiadásától sem.

A karon nem volt külön beiskolázási szám a magyar hallgatóknak, hanem felvételi után kérhették, hogy a három tárgyat magyarul tanulhassák. Ezért volt olyan évfolyam is, hogy a hallgatók 40%-a magyar volt. De a magyarul tanulókat nem sorolták külön csoportba, ahogy az logikus lett volna, hanem vegyes csoportok voltak. A magyarul tanuló hallgatók csak akkor váltak ki ezekből, amikor magyar nyelvű előadásokra, szemináriumokra mentek. A órarendkészítés kész művészet volt!

Ennek, a magyarság szempontjából nagyon fontos átszervezésnek lényeges következményei lettek: a hallgatók azokat a tárgyakat, amelyeket majd az iskolában tanították,⁴ magyarul tanulhatták, és hogy ezen alaptárgyak oktatói tankönyveket írtak magyar nyelven, amelyek megjelentek a Dacia Könyvkiadónál (Maurer I. Gyula, Virág Imre: *Bevezetés a struktúrák elméletébe*, 1976; Balázs Márton, Kolumbán József: *Matematikai analízis*, 1978; Radó Ferenc, Orbán Béla: *A geometria mai szemmel*, 1981). Ez a szerény engedmény megteremtette azt az környezetet, amelyre a 1989-es rendszerváltozás után alapozni lehetett a magyar nyelvű oktatás széleskörű bevezetését az egyetemen.

1984-ben a tanügy-minisztérium elérkezettnek látta az időt, hogy kicsit szorítson a felvételin, ugyanis azt vezették be, hogy továbbra is lehet ugyan magyarul írni a felvételi dolgozatot (akkor már évek óta csak írásbeli vizsga volt), de minden felvételiző csak románul kapja meg a feladatokat. És ez így maradt 1990-ig. Ugyancsak 1984-ben az egyetem neve egyik napról a másikra Kolozsvári Tudományegyetem lett, és így használták 1989. december 22-ig, annak ellenére, hogy hivatalosan soha nem változtatták meg.

³1966-ban, amikor én felvételiztem, még csak románul lehetett. 1967-ben és 1968-ban szintén csak románul felvételizhettek, de 1969-ben már magyarul is engedték. Adatközlők: Ionescu (Texe) Klára és Pap (Sándor) Éva.

⁴Az 1962-es átszervezés után lényegében megszűnt az egyetemen a tanárképzés, ellenben minden hallgatónak tanulnia kellett pedagógiát és a szaktárgy tanítási módszertanát, függetlenül attól, hogy milyen szakon tanult. Így minden végzett hallgató egyben tanári képesítést is kapott. És ez így van a mai napig, annyi változtatással, hogy az úgynevezett *pedagógiai modul* nem kötelező, és az egyetem elvégzése után is bármikor tandíjas oktatásban teljesíthető.

Az 1989-es változás után a kari tanács jóváhagyásával az első két évben minden tantárgyat lehetett magyarul is tanítani a matematika szakon. De ennek elérése nem volt egyszerű. Minden tantárgyért külön meg kellett harcolniuk a kari tanács magyar tagjainak. Informatika szakon viszont csak románul folyt az oktatás, ezt a román kollégák azzal indokolták, hogy akkor az informatika szak még nem képzett tanárokat.

Ebben az időben volt egyetemi hallgató Kassay Gábor a matematika szakon (1976–1980), és első, aki ezen hallgatók közül bekerült oktatónak az egyetemre. Tudatosan készült erre a pályára, és kitartóan dolgozott céljai eléréseért. És ez a munka meg is hozta gyümölcsét!

4. 1993-tól 2011-ig

1993 őszétől, politikai egyezség eredményeképpen, a minisztérium összesen 300 ingyenes helyet különítettek el egyetemi szinten alapképzésben a magyar hallgatók számára (matematika szakon a helyek száma 50, informatika szakon pedig 20 volt). És a sikeres felvételi után külön csoportokban minden tárgyat magyarul tanulhattak az egyetem legtöbb karán. Az egyes szakokon a helyek számát szintén a minisztérium döntötte el. Ez a 300 hely az évek folyamán 750 fölé nőtt (matematika szakon – az érdeklődés megcsappanásával – 16, informatikán 88 lett). A hallgatók tehát már külön csoportokban tanulhattak, nem mint 1971-től, amikor vegyes csoportokban voltak, és csak a magyarul hallgatott tárgyakra váltak szét. De a tanárok esetében maradt a vegyes tanszékekbe való addigi besorolás, így minden döntés, amely a magyar csoportokra vonatkozók is, a román tanárkollégák kezében volt. Tanszéki, kari, egyetemi szinten magyar vezetők csak elvétve voltak. Amikor bevezették az állami egyetemeken is a tandíjas képzést, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen is megjelentek a tandíjas helyek a magyar nyelvű oktatásban is, többé-kevésbé arányos módon.

A bolognai rendszer bevezetésével több magyar nyelvű mesterképzés is indult.

Amikor az 1990-es évek elején kiderült, hogy a politika nem támogatja az önálló Bolyai Egyetem visszaállítását, az egyetemi oktatók megpróbálták elérni, hogy magyar karok alakuljanak. Eleinte három, majd két karban gondolkoztak [4], de ez is nagy ellenállásba ütközött. A Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek sikerült elérnie, hogy a 2011-es tanügyi törvénybe bekerült annak lehetősége, hogy magyar tanszékek alakuljanak olyan karokon, ahol magyar nyelvű oktatás is folyik. A multikulturálisnak nevezett egyetemeken (ide sorolták a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetemet és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemet) a törvény ezt kötelezővé tette. A marosvásárhelyi egyetemen máig nem alakultak magyar tanszékek, a hatóságok és a politika cinkos összejárása miatt. A Babeş–Bolyai Tudományegyetemen ellenben 2011-től megalakultak az intézeteknek nevezett magyar tanszékek, amelyek összessége a magyar nyelven tanuló diákokkal együtt alkotja a magyar tagozatot.

5. 2011-től napjainkig

A 2011-ben alakult Magyar Matematika és Informatika Intézetnek jelenleg negyven tagja van (3 egyetemi tanár, 13 docens, 15 adjunktus, 9 tanársegéd), ezenkívül az intézethez tartozik egy meghívott egyetemi tanár, két társult adjunktus és több doktorandusz, valamint két nyugalmazott akadémikus.

Az intézet tevékenységét Kassay Gábor és Szenkovits Ferenc a következőképpen jellemzi egy 2019-es dolgozatban: „Az intézetünkben tevékenykedő kollégák tudományos publikációi a szakterületük legnevesebb folyóirataiban jelennek meg, eredményeiket rangos nemzetközi konferenciákon mutatják be. Nemzetközi konferenciáinkat a világ legnevesebb kutatói is látogatják. A karunk által kiadott szakfolyóiratok, amelyek közlésében intézetünk munkatársai is részt vállalnak, egyre nagyobb nemzetközi elismerésnek örvendenek. Büszkék vagyunk intézetünk két nyugalmazott oktatójára, Kolumbán Józsefre és Németh Sándorra, akik a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjai [1].”

Hivatkozások

- [1] KASSAY GÁBOR ÉS SZENKOVITS FERENC: *Önálló intézet, megfiatalodott munkaközösség, Kutatás és oktatás a BBTE Magyar Matematika és Informatika Intézetében*, Korunk, 19–26. o., 2019. május.
http://epa.oszk.hu/00400/00458/00654/pdf/EPA00458_korunk-2019-05_019-026.pdf
- [2] MAURER GYULA: *A Bolyai Tudományegyetem Matematikai Intézetének tevékenysége*, in: Kiss Sándor: *Matematikus a XX. század viharáiban. Maurer Gyula életpályája*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár–Appendix Kiadó, Marosvásárhely (2003).
- [3] MAURER GYULA: *Az erdélyi magyar matematikai élet vázlatos története 1945-ig*, Magiszter, Vol. 2, 92–101. o., 2004/3.
<http://docplayer.hu/2226779-Az-erdelyi-magyar-matematikai-élet-vázlatos-története-1945-ig.html>
- [4] PÉNTEK JÁNOS, KÁSA ZOLTÁN, NÉDA ÁRPÁD AND SÁRKÁNY-KIS ENDRE: *Tervezet a BBTE két önálló, magyar oktatási nyelvű karának létrehozására*, Magyar Kisebbség, 2004/4.
https://www.jakabffy.ro/magyarkisebbség/pdf/2004_4_17.pdf

Kása Zoltán 1948-ban született, 1971-ben a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem matematika karán számítógép szakot végzett. Még abban az évben tanársegéd lett ugyanott. 1985-ben doktorált, 1998-ban egyetemi tanár lett. Volt dékánhelyettes a matematika-informatika karon, majd rektorhelyettes 2000 és 2004 között. 2008-tól 2018-as nyugdíjazásáig a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem professzora. Volt tudományos igazgató, a szenátus elnöke, az egyetem Scientia Kiadójának igazgatója. 2007 és 2011 között a Kolozsvári Akadémiai Bizottság egyik alelnöke volt. Jelenleg emeritus professzor.

Kutatási területe a kombinatorika, azon belül a szókombinatorika. Tizenegy szakkönyv, egyetemi tankönyv és jegyzet, negyven tudományos publikáció szerzője vagy társszerzője.

KÁSA ZOLTÁN

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem,
Marosvásárhelyi Kar
kasa@ms.sapientia.ro

THE HUNGARIAN-LANGUAGE MATHEMATICS HIGHER EDUCATION IN CLUJ AFTER 1945

ZOLTÁN KÁSA

The article presents the situation of Hungarian-language mathematics higher education in Cluj-Napoca since 1945, when the Hungarian-language Bolyai University was established, which was merged with the Romanian-language Victor Babeş University in 1959, creating the Babeş–Bolyai University.